

R.A. KARTINI

Kartini werd op 21 april 1879 geboren als dochter van het hoofd van het district Mayong, vanaf 1880 regent van Japara. Kartini's moeder, Ngasirah, was zijn tweede vrouw. Kartini was al tijdens haar leven in brede kring bekend vanwege haar onconventionele optreden en moderne opvattingen. Ze wekte ergernis van degenen die tevreden waren met de status-quo of hun maatschappelijke positie niet in gevaar wilden brengen. De meeste bekendheid verwierf ze na haar dood, toen een deel van haar aan Europeanen gerichte brieven werd gepubliceerd.

Kartini las, sprak en schreef uitstekend Nederlands, omdat zij en haar zusjes de Europese lagere school mochten bezoeken. Toen zij twaalf was moest ze echter thuisblijven om zich voor te bereiden op haar rol als raden ayu, de echtgenote van een man van gelijk sociaal niveau. In deze periode werd ze zich bewust van de sociale verhoudingen in haar beperkte wereld. Ze was verontwaardigd over volgens haar onrechtvaardige wetten en gebruiken, over status die gebaseerd was op geboorte, geld of macht. Ze wilde als individu kunnen werken aan haar levensdoel: een rechtvaardige en welvarende maatschappij. Ze wilde geen raden ayu worden, omdat dat haar opnieuw onvrij zou maken.

Tijdens haar eenzame opsluiting had ze één lichtpuntje: de kranten, tijdschriften en boeken die wekelijks in de leestrommel bij haar vader gebracht werden. Ze herkende haar opvattingen in geschriften van Europese feministes en sociaal-democraten en startte een uitgebreide briefwisseling met deze geestverwanten. Ze vatte het plan op om in Nederland een vak te leren. Als ze economisch zelfstandig was, zou ze haar idealen kunnen verwezenlijken. Ze wist onder welke sociale druk zijzelf, haar vader en andere familieleden zouden komen te staan wanneer zij haar 'gekke' ideeën niet alleen in brieven en gesprekken zou uiten, maar deze in daden zou willen omzetten. Ze zocht daarom zorgvuldig de steun van invloedrijke personen.

Het parlementslid ir. H.H. van Kol zette zich voor haar in, nadat hij haar tijdens een rondreis door Indonesië speciaal had opgezocht. Kartini wist de kwestie van onderwijs aan vrouwen op de politieke agenda te krijgen.

Ook in Europa hadden mannen en vrouwen geen gelijke rechten. Pas in 1870 verzocht en kreeg Aletta Jacobs als eerste vrouw toestemming van de minister van Binnenlandse Zaken, Thorbecke, om te worden toegelaten tot het middelbaar onderwijs. In de vergadering van de Tweede Kamer in Den Haag over het "inlands" onderwijs hield Van Kol op 26 november 1902 een pleidooi voor een studiebeurs voor Kartini en haar zus Roekmini om in Nederland een opleiding te volgen. De minister van Koloniën, Idenburg, stemde hiermee in.

Toch zou Kartini's plan niet lukken. De regering in Batavia was er op tegen vanwege 'rust en orde'. Ze kreeg het mondeling advies dat ze zich toch veel nuttiger kon maken door onderwijs te geven aan meisjes, met name uit de hogere standen. Nu de weg naar Nederland was afgesneden, startte ze met Roekmini een schooltje aan huis. Enkele kinderen van lagere inlandse hoofden werden aan hen toevertrouwd. Ze zinspeelde op de mogelijkheid om subsidie aan te vragen als het leerlingenaantal zou toenemen. Ook dit plan zou niet lukken.

Voortdurend werd Kartini voorgehouden dat ze eindelijk moest trouwen. Ze kon met haar talenten toch zoveel betekenen voor man en haar kinderen. Gewoonlijk reageerde Kartini daar met een snedige opmerking op: wanneer wordt het boek geschreven, waarin staat wat de man voor de vrouw betekenen kan? Geïsoleerd en zonder contacten met gelijkgestemde vrouwen in Indonesië, gaf ze zich tenslotte gewonnen: ontgoocheld. Met een sarcastische ondertoon maakte ze haar besluit bekend aan het echtpaar Abendanon: "*kent nu de omvang van mijn zalig geluk, mijn vernedering, mijn schande: ik ben de verloofde van de regent van Rembang, een weduwnaar met 6 kinderen en 3 vrouwen*". In 1904 overleed Kartini, vier dagen na de geboorte van haar enig kind.

Ondanks de weerklank die de publicatie van brieven van Kartini in Nederland en de rest van de wereld vond, was er nog lang geen sprake van solidariteit met de Indonesische vrouwenbeweging. Tijdens een bezoek aan Azië van Aletta Jacobs en vijf andere voorstanders van vrouwenkiesrecht hadden deze feministes in feite alleen contact met Europese kringen. Hetgeen er in de Indonesische samenleving speelde ging geheel en al aan hen voorbij.

In haar later gepubliceerde reisverslag noteerde Aletta Jacobs vooral de verschillen met de situatie in Europa: '*Men ziet hier in midden-Java minstens even zoveel vrouwen op het land werken als mannen. ...Mij werd verteld dat de Javaanse vrouw, ook de gehuwde, in haar eigen onderhoud voorziet*'. Naar aanleiding van een gesprek met de regent van Magelang merkt ze op dat kiesrecht op Java alleen van toepassing is op de verkiezing van desahoofden. Het kiesrecht is echter niet verbonden aan sekse maar aan grondbezit: '*...de Javaanse vrouw is haar Nederlandse zusters voor!*'

'Kartini is in Indonesië het symbool van de verheffing van het volk en van de vrouwenemancipatie geworden. In Nederland is zij een bijna vergeten figuur, waarvan we kennis kunnen nemen door het lezen van een selectie van bewaard gebleven brieven die in 1911 voor het eerst werden gepubliceerd in het boek '*Door duisternis tot licht*'. Haar gedachtegoed en strijd inspireerde velen. Maar er is meer dan vechten voor bevrijding in Kartini's denken en voelen bewaard gebleven. '*O heerlijk dat wij juist leven in deze tijd! De overgang van het oude in het nieuwe!*' schreef zij eens.

Leven is beweging, er is altijd een overgang van het oude in het nieuwe. Nog altijd kan iemand die zich opgesloten, geplaagd, gefrustreerd voelt, troost en kracht putten uit haar voorbeeld, zo jong, zo gevangen, zo zacht en sterk als ze was.

De tekst over Kartini kwam tot stand dank zij bijdragen van:

- Mevr. Iris Heidebrink van het Algemeen Rijksarchief te Den Haag
- Mevr. Elisabeth Keesing uit haar boek:
'*Hoe ruim een kooi ook is, leven en lot van Kartini en haar werk*'.
ISBN 90 214 70128/NUG I321